

Hele verhalen voor een halve soldaat

Over het boek

Auteur: Benny Lindelauf

Illustrator: Ludwig Volbeda

Uitgeverij: Querido

Jaar van uitgave: 2020

Over de makers

Benny Lindelauf (Sittard, 1964) groeit op met de verhalen van zijn oma en haar zussen en leest als kind het plaatselijke nonnenbibliotheekje aan flarden. Is sociaal werker en docent dansexpressie. Hij speelt theater en in dansproducties, maar stiekem schreef hij, altijd en overal. Hij debuteert met “Omhoogvaldag”, korte verhaaltjes over een fantasievol meisje. Zijn bekendste werken zijn: Negen open armen (2004), De hemel van Heivisj (2010) en Hoe Tortot zijn vissenhart verloor (2016). Zijn werken zijn meermaals bekroond. Woont in Rotterdam waar hij een schrijfhuisje had op het dakterras, bij een storm waaide het weg... Inmiddels is het huisje vervangen door een verbouwde schuur in Catalonië.

Ludwig Volbeda (Oosterhout, 1990) is illustrator, striptekenaar en beeldend kunstenaar. Hij volgt al heel jong tekenlessen maar wil aanvankelijk filosoof of theoloog worden. Uiteindelijk kiest hij toch voor het illustreren omdat voor hem tekst én beeld belangrijk zijn. Inspiratie haalt hij uit strips, poëzie, landschappen, fotografie en geschiedenis. Werkt opvallend gedetailleerd en verbergt graag kleine codes in zijn tekeningen. Zijn werk wordt veelal geprezen.

1. HET VERHAAL

1.1 Korte schets

“Hele verhalen voor een halve soldaat” vertelt de voorgeschiedenis van “Hoe Tortot zijn vissenhart verloor” (KJV-nominatie 2017-2018). Het is een raamvertelling waarin zes broers worden opgeroepen om aan een oorlog deel te nemen. Als verplichte vredesgift vertellen ze aan de wacht elk een verhaal in de hoop tijd te winnen en het leven van hun jongste broer te sparen.

- Bij het overlopen van de vele recensies over dit boek vallen de volgende adjectieven op: subliem / warm / wijs / ontroerend / spectaculair / meesterlijk / adembenemend / sprookjesachtig / absurd / verrukkelijk / moeilijk / laat niet snel los / beklemmend / het mooiste boek / fantasierijk / origineel / gewoon mooi / alledaags / té moeilijk. Laat de jongeren bespreken welke adjectieven ze toepasselijk vinden en eventueel een rangorde maken.
- Het is interessant om “Hoe Tortot zijn vissenhart verloor” bij de hand te hebben: je kan een korte vergelijking maken. Wat is opvallend? Wie heeft het boek gelezen?
- Het boek won de Woutertje Pieterse Prijs 2021: dit betekent dat het ‘het mooiste boek’ is dat vorig jaar verscheen. Terechte winnaar?

1.2 Personages

Het raamverhaal draait rond zes broers en een wacht.

De zes broers. Ouders hebben ze niet meer, een naam evenmin; ze zijn anonieme soldaten in dienst van een anonieme overheid. Pas in "Tortot" krijgt Jongstebroer een naam: halve George. Hoe ze eruit zien weten we niet, alleen hun karakter wordt kort geschetst. Oudstebroer: de moedige, die nooit vragen stelt en nooit bang is, de no-nonsens broer. Tweede Oudstebroer: de zorgzame. Derde Oudstebroer: de humoristische sloddervos, met een "humeur van graniet" en "oorlog is vakantie, ik zweer het je" (p.83). Vierde Oudstebroer: de twijfelaar, de denker. Zijn tocht naar de oorlog duurde "twee keer zo lang" (p.119). Vijfde Oudstebroer: de onopvallende met de eigenschappen van zijn vier oudere broers. Jongstebroer: hoe hij is moeten we zelf invullen, we weten enkel dat hij klein en tenger is, dat alles aan hem "slobberde, flodderde, wapperde en fladderde" (p.7). Hij wordt door zijn oudere broers beschermd: "Wat als Jongstebroer ook de oorlog in moet?" (p.221).

De wacht: de sleutelfiguur in de raamvertelling die de verhalen van de 5 broers moet doorvertellen aan Jongstebroer, aangevuld met zijn eigen verhaal. Dat het uiteindelijk niet lukt om Jongstebroer uit de oorlog te houden blijkt uit de slotzin: "Het gerommel van de oorlog hield aan." (p.277).

De personages uit de 5 verhalen (Ninetta en Niksnut 1,2,3, Warre en Bor, Zilver en de Zandbruid, de Kinderheilige van Oussidin en Zetta) spelen enkel een rol in hun verhaal, zij zijn dus ondergeschikt aan het koepelverhaal.

- Eén van de thema's van het boek is de liefde van broers voor elkaar: laat de jongeren bespreken hoe Lindelauf dit uitwerkt. Hoe beschermen ze hun jongste broer? Is dit ontroerend? Wie herkent deze broederliefde? Je kan de situatie vergelijken met hun thuissituatie: wie is de oudste, wie de jongste?
- In welke verhalen wordt de broederliefde herhaald? (Ninetta en Niksnut en Warre en Bor).
- Over de ouders van de broers weten we niets. Je kan een nieuwe verhaallijn ontwikkelen over de 'verdwenen ouders'.

1.3 Structuur en opbouw: de raamvertelling

Een raamvertelling of koepelverhaal -frame story- is een verhaal dat dient als raam, omlijsting of kader voor één of meerdere verhalen. Op deze manier kan je het boek op verschillende niveaus lezen: integraal of als losse kortverhalen. Andere bekende raamverhalen: De verhalen van duizend-en-één-nacht (met o.a. "Aladin en de wonderlamp" en "Ali Baba en de veertig rovers"). The Canterbury Tales van Geoffrey Chaucer uit de 14de eeuw en Decamerone van Boccaccio uit dezelfde tijd. Recenter: "Het sleutelkruid" van Paul Biegel. Om de structuur te begrijpen is het interessant het boek 'skimmend' te lezen: eerst lees en bespreek je de stukjes die belangrijk zijn om het kader te begrijpen, de verhalen van de broers die het binnenwerk vormen sla je dus over. Deze fragmenten zijn: Het verhaal van de wacht (p.7-9), het verhaal van Oudstebroer (p.13-17 en 50-51), het verhaal van Tweede Oudstebroer (p.53-56 en p.78-80), het verhaal van Derde Oudstebroer (p.83-86 en 114-115), het verhaal van Vierde Oudstebroer (p.117-121 en 144-146), het verhaal van Vijfde Oudstebroer (p.149-152 en 218-221), het verhaal van de wacht (p.223-226 en 274-277). Het koepelverhaal wordt niet chronologisch verteld: het beginverhaal gaat over Jongstebroer die bij de wacht aankomt, terwijl hij eigenlijk de laatste is. Het verhaal van de wacht (p. 223) sluit aan bij dit begin en maakt de cirkel rond.

Ook de verhalen binnen het raamwerk staan niet los van elkaar: de kortverhalen weerspiegelen elk het karakter van de broers, de eigenaardigheden van de wacht worden duidelijk na het lezen van zijn eigen verhaal want daarin worden ze herhaald. Zo worden de ogenschijnlijk losse verhalen toch aan elkaar gehecht als 'een magische slinger'.

- Visueel kan je proberen de hele structuur te tekenen: het kader met binnenin de kortverhalen en de verbindende elementen. Geeft dit een verrassend effect?
- Het juryrapport van de Woutertje Pieterse Prijs luidt als volgt: 'Dit boek nodigt uit tot diep lezen; lezen waarin nieuwe wegen worden ingeslagen, steeds diepere lagen worden aangeboord, waarna uitgelezen het boek wordt dichtgeslagen met de conclusie dat wat men las, sterk verbeeld was, en wat was verbeeld, adembenemend.' Kunnen de jongeren hiermee akkoord gaan? Is het boek goed opgebouwd of heeft een rechtlijnig en chronologisch verhaal de voorkeur?
- Je kan een debat voeren rond de volgende vragen: moet het lezen van een boek een zoektocht en een inspanning zijn? Wat is de functie van lezen? Wie leest voor de ontspanning, wie wil iets bijleren, wie wil verrast worden?

1.4 Stijl

Benny Lindelaufs stijl is opmerkelijk, de heel beeldrijke taal schept een magische sfeer. Met een paar zinnen roept hij een volledig nieuwe wereld op, met levendige personages en een spannende plot. De raak gekozen details, rijke fantasie en de korte zinnen verhogen het leesplezier.

De beschrijvingen zijn zo geformuleerd dat je ze letterlijk voelt: het gehuil van de wolf, het ijs op het meer, de wind in het Vredespaleis.

Er is gebruik gemaakt van volgende stijlfiguren: vergelijkingen: “de maan als een gebutst reuzenei boven de vlakke” (p.145), “een tocht streek langs haar benen als een ijskoude vossenstaart” (p.176). Herhalingen: “Gezeur. Gezeur. Gezeur.” (p.102), “Overal gruis en zand. Gruis en zand.” (p.145).

Neologismen: “gebust reuzenei” (p.145), de mannen “somborden” (p.83), de wind “hishiste” (p.91). Klinkerrijmen: alles aan hem “slobberde en flodderde, wapperde en fladderde” (p.7).

- Je kan met de groep een aantal vergelijkingen zoeken voor: het opkomen van de volle maan, een hinderlijke tocht, een zandstorm, een stevige wind. Een moeilijke oefening?
- Probeer de oproepingsbrieven te herschrijven in een andere stijl: ambtelijk, prozaïsch, met gebruik van klinkerrijm, vol metaforen of vergelijkingen.

1.5 Illustraties

Net als het vervolg “Hoe Tortot zijn vissenhart verloor” is “Hele verhalen voor een halve soldaat” geïllustreerd door Ludwig Volbeda. Toch zijn er opmerkelijke verschillen tussen beide boeken waarvan het gebruik van kleur meest opvalt. Volbeda: de toon in “Hele verhalen” is anders, met meer verschillende atmosferen en verhaalswisselingen. Bij de tekst hoorden tekeningen die soms mistig en dun lijken, of tekeningen die zo donker als een nacht in de bergen konden zijn, en dus meer vroegen dan zwart-wit. De kleur brengt meer ‘temperatuur’ en sfeer in het boek. De techniek is mixed media: er is gebruik gemaakt van fineliners, potlood, kleurpotlood, pastelkrijt, acrylverf, olieverf, ecoline en aquarel. Ook is gewerkt op verschillende ondergronden. De illustratie van de brief van het Ministerie van Oorlog op pagina 12 is bijvoorbeeld gemaakt op een envelop van de Nederlandse belastingdienst, die blauw/paars zijn. Ook is er een verschil tussen de soms magische sfeer van de tekeningen en het thema van de oorlog. Volbeda zegt hierover: er zijn 2 verhaallagen in het boek die beide om illustraties vroegen. De oorlog is vooral aanwezig in de landschappen waarin we steeds jongere broers dichterbij het front zien komen. In de tekeningen van de verhalen is er een droefheid of eenzaamheid verwerkt die hoort bij het naderende afscheid. Ik houd er van de tekeningen uit te breiden met eigen kleine vondsten net als Benny Lindelauf doet in de tekst.

- Laat de juryleden een algemeen oordeel geven over de tekeningen: hoe komen ze over? Welke gevoelens roepen ze op? Zijn ze verrassend? Wat staat er op? Wat juist niet? Zijn ze mooi? Kloppen ze met de inhoud? Hoe zouden ze zelf tewerk gaan?
- Laat elk een favoriete tekening kiezen en bespreken: waarom deze keuze?
- De enveloppen van de brieven van de broers weerspiegelen hun karakter. Je kan ze eerst bespreken, bijv. de brief van Vierde Oudstebroer is beplakt met 80 postzegels omdat hij niet kon kiezen. Nadien kan elk zijn persoonlijke envelop of postzegel maken.
- Je kan de ‘oorlogstekeningen’ van Volbeda ook vergelijken met andere illustraties rond hetzelfde thema. Voorbeelden: Ik wil de koning zijn / Siska Goeminne en Judith Vanistendael (ill.) (Lannoo, 2017), de stripreeks Asterix, Haal de oorlog uit het kind / Miriam Samson (Clavis, 2009) met tekeningen van jongeren. Je kan met de groep een grote oorlogstekening maken of een collage van een aantal individuele tekeningen.

1.6 Titel

De titel zit vol tegenstellingen: ‘hele’ verhalen versus ‘halve’ soldaat / magische verhalen tegenover een meelijwekkende halve soldaat. De halve soldaat is Jongstebroer, een kindsoldaat die in het vervolgboek “Tortot” ook letterlijk half geworden is door het verlies van zijn benen en zijn 5 broers.

2. VERWERKING

2.1 De kracht van verhalen

Het vertellen van verhalen –storytelling– is van alle tijden; tijdens een Middeleeuwse pestepidemie vertellen 10 jongeren elkaar verhalen tijdens hun quarantaine: de Decamerone, in de “Verhalen van duizend-en-één-nacht” vertelt Sheherazade verhalen om tijd te winnen en haar dood uit te stellen. De verhalen van Klaas Vaak moeten een wonderlijke nachtrust verzekeren. In “Hele verhalen voor een halve soldaat” vertellen de broers verhalen om tijd te winnen en zo hun jongste broer uit de oorlog te houden. Hiermee wil Benny Lindelauf vooral de kracht van verhalen uitdrukken: “Was het geen wonder wat verhalen konden teweegbrengen?” (p.144). Of zoals hij zelf zegt in een interview met ‘Het Parool’: ‘In het boek is de oorlog een dreigende aanwezigheid. Maar het gaat vooral over wat je er tegenover kunt stellen – en dat is de kracht van verhalen. Dat is niet zozeer een boodschap die ik wil uitdragen, maar mijn eigen ervaring en een persoonlijke behoefte iets tegenover deze ellendige wereld te stellen. Verbeeldingskracht is een belangrijke element, die kan ons zoveel moois geven.’. Heel veel boekfragmenten verwijzen letterlijk naar deze kracht: de ogen van de wacht zijn minder dof geworden, hij voelt geen warmte meer en krijgt honger...

We kunnen stellen dat plotse gebeurtenissen – oorlog, ziekte, pandemie en quarantaine – onze eigen vertrouwde wereld doen wankelen. Om de nieuwe realiteit vatbaar te maken blijken fantasie, droom en een dosis humor vaak een unieke toevlucht. Hoe werkt een verhaal dan?

1. Je verbeeldt het verhaal: je gebruikt gekende beelden en combineert die tot nieuwe composities. Zo openen ze je geest voor creativiteit en speelsheid.
2. Je maakt associaties. Je gebruikt het verhaal als metafoor voor de nieuwe werkelijkheid om die beter te begrijpen, zo kan een fictief verhaal verandering ondersteunen en versnellen.
3. Waargebeurde verhalen zijn verbindend en bieden troost.

Verhalen kan je op verschillende manieren delen: via geschreven teksten, voorgelezen of verteld via boek, film, theater of social media.

In het boek wordt het zo verwoord: “Vertel me iets in vredesnaam. Alles is goed, als het maar een lang verhaal is. Lang genoeg om me te doen vergeten waar ik ben en wat ik hier doe.” (p.152). Ook het motto voorin het boek geeft hetzelfde thema aan: “Een verhalenkind, dat ben jij...” (p.6).

- Elk verhaal binnen het kader is opvallend uniek en bijzonder fantasieerijk. Welk is het favoriete verhaal? In welke mate kan je verdwijnen in het verhaal en vergeten “wie ik ben en wat ik hier doe”?
- Inhoudelijk weerspiegelen de verhalen de karakters van de broers en sluiten ze hierbij aan: probeer de vergelijkingen te vinden. (wilskracht van Ninetta komt overeen met de moed van Oudstebroer).
- Vertrekkend vanuit een interessante foto of een voorwerp kan de groep een verhaal opbouwen en vertellen, of elk vertelt iets op eigen maat. De ‘Story Cubes’ kunnen ook een inspiratiebron zijn.
- Ook de enveloppen en de illustraties vertellen een verhaal. Aan de hand van copies kan je ze rangschikken en er een graphic novel bij bedenken.
- Een kringgesprek kan gaan rond volgende vragen. Wie zoekt troost in een verhaal? Welke verhalen werken best? Fictieve of waargebeurde? Zelf gelezen of voorgelezen of misschien wel zelf geschreven? Naar tijd: historische, hier-en-nu of toekomstverhalen? Naar sfeer: magisch, spannend, ontroerend?

2.2 De waanzin van de oorlog

Is “Hele verhalen voor een halve soldaat” een oorlogsroman? Nergens worden er gevechten, stervende soldaten of roemruchte generaals beschreven. En toch, de oorlogsdreiging is altijd aanwezig als een continue fluittoon. Een oorlogsroman heeft steeds een boodschap: weergave van het avontuur, ‘dat nooit meer’, een zoektocht naar de menselijke drijfveer van zoveel geweld, om nooit te vergeten, weergave van het leven in oorlogstijd. Benny Lindelauf wilde vooral het onzinnige en absurde van oorlogen beklemtonen. Hij inspireerde zich hiervoor op de gruwel van de Tachtigjarige Oorlog tussen Nederland en Spanje. Vele fragmenten verwijzen naar het absurde: de slagboom midden een woeste vlakte, de brief met het goede nieuws van het Ministerie van Oorlog, de code-taal, de wacht met een blinddoek om, de inventarislijst van de giften op pagina 151.. Andere zijn wat grimmiger van toon: de verplichte gift voor de Vrede: betalen voor de oorlog klinkt raar, maar is het niet. Soldaten betalen altijd:

met hun leven, gezondheid of verdriet, de beschrijving van Jongstebroer als kindsoldaat. De verhalen binnen het kader dienen als tegenkracht voor de waanzin van het geweld.

- Wie leest graag oorlogsverhalen? Wie kiest voor oorlogspoëzie, film of games? Wat is de aantrekkingskracht? Willen weten, spanning?
- Je kan een filosofisch gesprek voeren uitgaande van een oorlogsgedicht, een foto of een citaat, voorbeeld: Bibi Dumon Tak in haar boek "De eik was hier": 'De mensen beginnen een oorlog en als hij voorbij is juichen ze. Zoiets stoms kunnen wij bomen niet bevatten. Ik zou zeggen begin dan geen oorlog, als het zo erg is.' Hoe onzinnig is oorlog? Waarom worden ze dan toch gevoerd? Bestaat er wel een volmaakte wereld? Socrates zei: 'Het enige kwaad is onwetendheid' Akkoord of niet? Ruzie is oorlog in het klein: wie maakt nooit ruzie? Waarom loopt het soms mis? Is samenleven moeilijk? Is vriendschap met een dier gemakkelijker? Wanneer ben je een slechte vriend? Bestaat dit überhaupt?
- Je kan de oorlogswaanzin uitdrukken via slam poetry: je start van één bepaald woord, voorbeeld oorlog, waanzin, soldaat. Hierop zegt ieder een woord dat in hem opkomt beginnend met een letter uit het startwoord. Nadien worden alle woorden verwerkt tot een gedicht. Misschien wordt dit een unieke aanklacht tegen zinloos oorlogsgeweld.
- De broers hanteren een codetaal tegenover Jongstebroer. Geheimtaal wordt veel gebruikt in oorlogsstrategie. Je kan de jongeren een ander woord laten verzinnen voor: virus, afstand houden, ruzie. Daar kan je een verhaal rond bedenken. Eventueel kan de groep raden waarover het gaat.

3. VERDER LEZEN

- Verhalen uit een verre voorstad / Shaun Tan en Eva Gerlach (vert.) (Querido, 2009)
-

Juryleden kunnen online op de boeken reageren. Ga naar www.deleesjury.be, klik op 'Lezen' en dan op de juiste leeftijdsgroep en het boek in kwestie.